

BİRİNCİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN KURULUŞU VE NİTELİKLERİ

Selçuk DUMAN

Gazi Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kastamonu.

Özet

Sivas Kongresi sonrası kurulan hükümetler ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılışı kısaca anlatıldı. İstanbul'un işgaline sebep olan Mebusan Meclisi kararları üzerinde duruldu. Meclisi'nin işgali ve sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın tutumu belirtildi. Büyük Millet Meclisi'nin açılışı anlatılarak, meclisin aldığı ilk kararlar aktarıldı. Son olarak da millettekilerinin özellikleri farklı açılardan değerlendirildi.

***Anahtar Kelimeler:** Hükümet, Meclis, Mustafa Kemal, Salih Paşa, Ali Rıza Paşa, Misak-ı Milli, Seçim, İşgal, Ankara, Milletvekili.*

THE ESTABLISHMENT AND QUALITIES OF THE FIRST GRAND NATIONAL ASSEMBLY

Summary

Governments established then Sivas Congress and Final Ottoman Deputy Assembly's opening explained. I decision to explain about Istanbul occupations. Mustafa Kemal Pasha's manner opened to lie of assembly's opening explained. It's first decision on the point of see from the different aspects. Finally deputy which was some peculiarity quoted from the different aspects.

***Key Words:** Governments, Assembly, Mustafa Kemal Pasha, Salih Pasha, Ali Rıza Pasha, National Oath, Election, Occupation, Ankara, Deputy.*

Birinci meclisin açılışına kadar gelişen olaylar

Damat Ferit Hükümeti Padişahında onayı ile itilaf devletlerinin isteği doğrultusunda Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya göndermişti. Ancak Mustafa Kemal oraya gittiği zaman onların isteği doğrultusunda değil de Türk milletinin menfaatleri doğrultusunda hareket edince, Başta İstanbul Hükümeti ve itilaf devletleri üyeleri Mustafa Kemal'i Anadolu'ya göndermekten pişman olmuşlardı. O'nu geri çağırılmak için de padişah ve İstanbul hükümeti nezdinde baskı yapmışlardı. Bu baskı da sonuç vermiş, Mustafa Kemal geri çağırılmış ancak O istifa etmeyi tercih etmişti.

Bu tarihten sonra ise artık Mustafa Kemal Anadolu hareketinin başında padişah ve İstanbul hükümetine rağmen çalışmalarını sürdürmüştür. Padişah 18 Eylül'de Robert Raynaudya'yı huzuruna kabul ettiği zaman şöyle demiştir: “Yunanlıların İzmir'de yerleşmeleri tebaamızın şiddetli kin ve gayzını tahrik etti. İhtilalcilerin kullandıkları vasıtalarla davamızın kutsiyetini lekelememeleri iktiza eder, tebaamızı hali itaatle tutmak hem onların hem de bizim istiklalimizi korumak istiyoruz”¹.

¹. Gotthard JAESCHKE, *Kurtuluş Savaşı ile ilgili Belgeler* (Ç.Cemal Köprülü), Ankara, 1991, s. 141.

Padişah'ın yukarda belirttiği ihtilalciler tabii ki Mustafa Kemal ve arkadaşları idi. O halde Mustafa Kemal ve arkadaşlarını ülkeye zarar vermekle suçluyordu.

Padişah ve Damat Ferit Hükümeti bu amaçlarını fiili olarak da ortaya koymuşlardır. Kayseri milletvekilliği yapmış olan Ali Galip'e 3 Eylül'de çekilen telgrafta Kürtler den toplanacak 100–150 kişilik grupla kongreyi basması ve Milli hareketle ilgili olanları tutuklayıp İstanbul'a göndermesi istenmişti.

Ali Galip İngiliz Binbaşı E. Noel, Kürt Bedirhaniler'den Celadat, Kamuran ve Diyarbakırlı Cemil Paşa ailesinden Ekrem ile Malatya'da buluştu. İngiliz Binbaşı E. Noel'in Malatya'da Ali Galip'le buluşmasını İngilizler rastlantı olarak gösterebilirler de, o anda orada, tezgâh kurulmuş durumdaydı.

Tabii, Ali Galip'in telgraflarından anlaşıldığı üzere bütün bu çalışmalarını Dâhiliye Nezareti'ne bildiriyordu. Fakat bundan Milliyetçiler haberdar olunca önceden gerekli tedbirleri almışlardı. Ali Galip önce Kütahya'ya oradan da Halep'e kaçmak zorunda kalmıştı².

Sivas Kongresi tamamlandıktan sonra 12 Eylül'de kongre aldığı bir kararla 13 Eylül'de bir genelge yayınlayarak "milletin güvenine layık yeni bir hükümet kuruluncaya kadar haberleşme yeri Sivas'taki Heyet-i Temsiliye olacaktır. Hükümet memurlarından isteyenler görevlerine devam edecek, istemeyenlerin yerine vekiller tayin olacak, görevini milli istekler aleyhine kullananlar cezalandırılacaktır"³ denilerek bağımsız hareket dönemi başlamıştır. Arkasından İstanbul Hükümeti Abdülkerim Paşa'yı aracı koyarak ve Padişah'a beyanname yayımlatarak Anadolu Hareketini ikna etme girişiminde bulunmuştur. O zaman basın Damat Ferit Paşa'nın üç defa iktidar olduğunu ve partizanlık yapmak, dış politikada başarısız olmak, halkı kıskırtmak gibi görevler üstlendiğini belirtmiştir⁴.

Bu tepki sonuç vermiş ve Damat Ferit Paşa istifa etmek zorunda kalmıştı. Vahdettin, Tevfik Paşa'yı çağırarak ona sadareti teklif etmiş, Tevfik Paşa "Ben ikinci defaya kalayım" diyerek sadareti kabul etmemişti. Bunun üzerine Padişah, Ali Rıza Paşa'yı çağırarak sadareti ona teklif etmiş, Ali Rıza Paşa da "sadaret bu sırada benim yapabileceğim iş değildir" diyerek reddetmek istemişti. Fakat Tevfik Paşa'nın iknası sonucu görevi kabul etmiştir⁵.

Ali Rıza Paşa göreve gelir gelmez Kuvay-ı Milliyecilerle iyi ilişkiler kurmuştu. Ancak Ankara'da Mustafa Kemal'in bir hükümet gibi yabancı devletlerin resmi temsilcilerine tebligat yapmasından, hükümeti dinlememesinden, çetelerin olumsuz davranışlarından şikâyetçi olmuştur.

* Ali Rıza Paşa Hükümeti Milne hattına karşı 19 Kasım 1919'da Balıkesir'de toplanan bir kongrede rest çekmiştir. 21 Kasım 1919'da Kaymakçıya taarruz edildiğini gören

² Selahattin TANSEL, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt 2, İstanbul, 1991, s.104–108.

³ Yücel ÖZKAYA, *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara, s.40–42.

⁴ *Tasvir-i Efkâr Gazetesi*, Ferit Paşa Kabinesi'nin Suku 3 Teşrin-i Evvel 1335.

⁵ Ali Fuat TÜRKGELENDİ, *Görüp İşittiklerim*, Ankara, 1949, s. 271.

* *Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin 3 Teşrin-i Evvel 1335 tarihinde verdiği bilgilere göre: Ali Rıza Paşa Hükümeti üyeleri : Sadrazam; Müşir Ali Rıza Paşa, Şeyhülislam; Haydari Zade İbrahim Efendi, Hariciye Nazırı; Mustafa Reşit Paşa, Dahiliye Nazırı; Damat Mehmet Şerif Paşa, Harbiye Nazırı Ferik Cemal Paşa, Bahriye Nazırı; Ayan'dan Salih Paşa, Maliye Nazırı; Ayan'dan Tevfik Bey,*

General Milne bir şey yapamamanın sinirliliği içinde 1 Aralık 1919'da Harbiye Nezareti'ne çok sert ifadeli bir yazı gönderdi. Yazıda, "Bu harekete doğrudan doğruya itaatsizlik gözüyle bakarım" deyip olayı Paris Konferansı'na bildireceğini söylemişti.

Buna karşılık Harbiye Nazırı daha sert bir cevap vererek "Çokça akıtıldığından bahsedilen Yunan kanının Türk düzenli birlikleri tarafından değil, kendilerini savunan Türk halkı tarafından akıtıldığını" söylemiştir. Buna da Yunanlıların yapmış olduğu zulüm ve vahşetin sebep olduğunu, yurtlarını korumaya çalışan Türk halkını kimsenin bu işten men etmeye muktedir olmayacağını belirtti. Ardından Barış Konferansı'na bunun bildirilmesini istedi.

Yine hükümet, İzmir ve çevresinin iltihakını gündeme getiren Yunanlılara karşı 21 Aralık 1919'da Harbiye Nazırı Cemal Paşa On ikinci Kolordu'ya bir yazı göndermişti. Bu yazıda; Yunanlılar tarafından işgal edilmiş bulunan Türk topraklarını kurtarmak maksadıyla bir askeri hareket yapılacağını ima ederek hazır bulunulmasını, hatta gerekli keşiflerin yapılmasını bildirmiştir. Aynı makam bir gün sonra da Kolorduların seferi kadroya göre mevcutlarını hangi Askerlik Şubeleri'nden tamamlayacaklarını bildirdi.

İzmir'in işgaline karşı Ali Rıza Paşa ve Hariciye Nazırı Reşid Paşa, Amiral Robeck'i ziyaret ettiler ve böyle bir teşebbüs vukuunda Anadolu'da çok vahim hallerin meydana gelebileceğini O'na anlattılar. Fakat Amiral Robec; Venizalos'un kendi başına böyle bir işe kalkışabileceğini kabul etmedi. Hariciye Nazırı ve Sadrazam'ın ısrarı üzerine haberi Londra'ya bildireceğini söyledi. Hükümet bununla da yetinmeyerek Mustafa Kemal'le görüşmüş, Mustafa Kemal Paşa 29 Aralık'ta "İzmir'in işgaline fiilen ve siyaseten karşı konulacaktır" demiştir. İzmir bu aşamada iltihak edilemedi. Sebebine gelince birincisi, İngiltere'nin sömürgesi olan Hindistan'dan yükselen protestolar, ikincisi ise, Fas ve Tunus'ta Fransız Hükümeti'ne çekilen protesto telgraflarıdır ⁶.

Ali Rıza Paşa Hükümeti bunlarla da kalmayarak Trakya'daki III. Kolordu'ya da bomba bataryalarını kurdurmuş, 20. Kolordu'nun bomba ve top teminini yapmıştır.

29 Aralık 1919 tarihli Harbiye Nezareti emrinde depolardaki silahların muhafazası ve eksik silahların Erkan-ı Harbiye riyasetine bildirilmesi istenmiştir.

Cemal Paşa'nın 4 Aralık 1919 tarihli yazısıyla Batı Anadolu Kuvay-ı Milliye'sininin 14 ve 12. Kolordu Komutanlıklarınca desteklenmesini istemiştir.

Harbiye Nezareti bütün bunların yanında "Levazımat-ı Umumiye Dairesi'ne" altı maddelik bir talimat vermiş, bu maddelerle de Kuvay-ı Milliye birliklerinin bütün ihtiyaçlarının karşılanması istenmişti ⁷.

Cemal Paşa 24 Aralık 1919 tarihli emri ile Yunan ilerlemesine karşı durulacağını bildirmiştir. Bu arada seçimler yapıldı. Kuvay-ı Milliyeciler galip geldi. Mustafa Kemal, Kuvay-ı Milliyeci milletvekillerinden üç şey istemiştir.

Birincisi; Mustafa Kemal Paşa'nın meclis başkanlığına seçilmesi, bu gerek hükümetin isteksiz tavrı, gerek İtilâf Devletleri'nin baskısından korkulması, gerekse

---

Adliye Nazırı Ayan'dan Mustafa Efendi, Maarif Nazırı ve Evkaf Nazırı Sait Bey, Ziraat ve Ticaret Nazırı Hadi Paşa, Şura-ı Devlet Reisi Ayan'dan Abdurrahman Şeref Bey, Nafia Nazırı Abuk Ahmet Paşa getirilmiştir.

⁶. S. TANSEL, a.g.e s. 197.

⁷. Zekeriya TÜRKMEN, *Mütareke Dönemi Ordu ve Yeniden Yapılanma, İstanbul, 1995, s. 191-193.*

Kuvay-ı Milliyeci milletvekillerinin tavır değişikliği ve irade zayıflığı yüzünden gerçekleşmemiştir.

İkincisi; mecliste bir "Müdafaa-ı Hukuk Grubu"nun kurulması, bunun yerine "Felah-ı Vatan Grubu" kurulmuştur.

Üçüncüsü ve en önemlisi olanı ise; Misak-ı Milli'nin gerçekleşmesi. Bunu Mebusan Meclisi gerçekleştirmiştir.

12 Ocak 1920'de mutat törenle açılan Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı Misak-ı Milli ile ilgili ilk ciddi çalışmasını 22 Ocak'ta yaptı.

Felah-ı Vatan Grubu'nun 28 Ocak 1920 tarihli gizli toplantısında Misak-ı Milli mebuslar tarafından benimsenerek imzalanmış, * 17 Şubat 1920 tarihli açık oturumunda da Edirne mebusu Şeref Bey "Türk milleti ya Ahd'in şartlarını yerine getirecek ya da bu yolda şerefle silinip gidecek, fakat esir olmayacaktır." dedikten sonra metni mebusların oylarına sundu. Oybirliği ve alkışlarla kabul ve ilan edildi. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 17 Şubat 1920'deki açık oturumunda oybirliği ile karar altına alınıp ilan ettiği 6 maddelik kararlara "Milli Yemin", "Ahd-ı Milli" veya "Peyman-ı Milli" de denir.⁸

Meclis-i Mebusanın Misak-ı Milli'yi kabul etmesi, Yunanlıların Gölcük yaylasını ve Bozdağ'ı işgali sonucu Ali Rıza Paşa Hükümeti istifaya zorunda kalmıştır.

Ancak herkesi bu istifadan daha çok iktidara kimin geleceği ilgilendirdi. Çünkü Damat Ferit Paşa'nın yeniden iktidara getirileceği söylentileri vardı. Bu da 3 Mart 1920 Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin istifası ile 8 Mart 1920 Salih Paşa Hükümeti'nin kurulmasına kadar büyük huzursuzluk yarattı.

Damat Ferit Paşa'nın yeniden iktidara gelmemesi için çok çaba harcanmıştır. Nitekim "Felah-ı Vatan" grup başkanı ile meclis reis vekilleri daha hükümetin istifaya ettiği gün, saraya giderek Kuvay-ı Milliye'nin kabul edebileceği bir hükümet kurulmasını istemişlerdi. Mustafa Kemal Paşa da bu hususta saraya bir mektup göndermiştir. Mektubunda "Türk milletinin bu istifadan büyük acı duyduğunu aynı doğrultuda bir kabinenin kurulması gerektiğini bildiriyordu."⁹

8 Mart 1920 tarihinde Sadaret Salih Paşa'ya verilmişti. * Salih Paşa kabinesi alelacele teşkil edildiği için derme çatma bir kabine meydana geldi.

* Misak-ı Milli'nin ilk maddesinde, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi İmzalandığı sırada savunulan Türk toprakları ayrılmaz bir bütündür. Arap Bölgeleri orada yaşayanların oyları ile tespit edilir. İkinci maddede; Evliye-i Selase'de(Kars, Ardahan, Batum) halkın oyuna başvurulmalıdır. Üçüncü madde'de; Batı Trakya'da halkoyuna başvurulmalıdır. Dördüncü maddede; İstanbul ve çevresinin güvenliği sağlandığı sürece boğazlardan geçiş serbest olabilir. Beşinci maddede; Azınlıklara diğer ülkelerde Müslümanlara verilen haklar kadar hak verilecektir. Altıncı maddede; Milli ve iktisadi gelişmemizi sağlayabilmemiz için tam bağımsızlık şarttır.

⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, İçtima-ı Fevkaalede, Cilt 1, s. 144.

⁹ Tarık Zafer Tunaya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan T.B.M.M. Hükümeti Rejimine Geçiş, İstanbul, 1956, s. 15

*Ali Fuat Türkgeldi Görüp İşittiklerim, Ankara, 1949 künyeli eserinde; Kabine üyelerini şöyle vermiştir: Sadrazam ve Bahriye Nazırı; Salih Paşa, Maarif Nazırı; Abdurrahman Şeref Bey, Evkaf Nazırı; Ömer Hulusi Efendi, Adliye Nazırı; Celal Bey, Ticaret Nazırı; Defterhane Emni Ziya Bey, Maliye Nazırı Nüshet Faik Bey, getirilmiştir. Diğer nazırlar ise yerini korumuştur.

Salih Paşa itilaf devletlerinin yoğun baskısı altında iktidara gelmişti. Bu yüzden Ciddi bir çalışma yapacağı da beklenmiyordu. Zaten çok geçmeden İstanbul'un işgali gündeme geldi. İstanbul'un işgalinin resmi tebliği Birinci Dünya Harbi'nden evvel başlamış olan Rus - İngiliz - Fransız gizli anlaşmalarının üslubu ile yazılmıştı: "İttihat ve Terakki her nasılsa beş buçuk sene evvel Osmanlı memleketlerinin mukadderatını elde etmiş, Alman telkinlerine kapılarak "Osmanlı Devlet ve milletini" harbe sokmuştur. Malum yenilgiden sonra İtilâf Devletleri'ne bir vazife düşmüştür. Eski Osmanlı ülkesinde yaşayan bütün ahalinin cins ve mezhep ayrılığına bakılmaksızın müstakbel saadetlerini, geliştirmelerini, içtimai ve iktisadi refahlarını sağlayacak bir barışın temellerini atmak. Sulh Konferansı bu vazife ile uğraşırken kaçak İttihat ve Terakki Erkânı'nın fikirlerini devam ettiren bazı şahıslar "Milli Teşkilat" gibi takma bir isimle bir tertibe başvurmuşlar ve Padişah ve hükümet merkezinin emirlerini hiçe saymışlardır"¹⁰.

Bu beyanatla 16 Mart 1920'de işgal hareketi başlamış İstanbul'un işgaline karşı Mustafa Kemal Paşa'nın beyanati şöyle olmuştur. "... Bugün İstanbul'u zorla işgal etmek suretiyle Osmanlı Devleti'nin 700 senelik hayat ve hâkimiyetine son verildi. Yani bugün Türk milleti medeni kabiliyetinin, hayat ve istiklal hakkının ve bütün istiklalinin müdafaasına davet edildi"¹¹.

Mustafa Kemal diğer yandan haberi kolordulara bildirmiş, çıkması muhtemel kötülükleri önlemek için valilere, kolordu komutanlarına ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerine telgraf çekerek, dış âlemlerle ilgilerin kesilmesini bunun geçici olacağını, Hıristiyanlara iyi davranılmasını, hangi din ve milletten olursa olsun kanunlara uyulmasını duyurmuştur.¹²

İmparatorluğun idare merkezi işgal edilip vatandan ayrılırken, bu aşağılık müdahaleye karşı koyan askerlerimiz şehit ediliyordu. Milli iradenin timsali olan meclise doğrudan doğruya tecavüz ediliyor, üyeleri tutuklanıyordu¹³.

16 Mart 1920'de İstanbul işgal edildikten sonra hükümet üyelerinden, Ayan'dan ve Mebusandan velhasıl kuvvet teşkil edebilecek kimselerden birçokları ve hatta Şehzade İbrahim Tevfik Efendi bile ikametlerinden alınıp vapura bindirilerek Şehzade hariç diğerleri Malta'ya sürüldüler.

İşgalin sebebi ise; Fransız baş tercümanı tarafından Mabeyine ve İngiltere baş tercümanı tarafından Bab-ı Ali'ye tebliğ edildi. Fakat idare yine görünüşte de olsa hükümete bırakıldı¹⁴.

12 Ocak 1920'de açılan Meclis-i Mebusan toplanıp fındıklı sarayına çevirmiş işgal donanmasının ve kuvvetlerinin tehdidi altında yaklaşık üç ay sürdürebilmişti.¹⁵

Mebusan son toplantısını 18 Mart 1920'de yapmıştır. Gündemdeki meselelerin konuşulmasını müteakip bir tahrir dolayısıyla kürsüye gelen Sinop mebusu Dr. Rıza

¹⁰. Tarık Zafer Tunaya, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan T.B.M.M. Hükümeti Rejimine Geçiş, İstanbul, 1956, s. 15.*

¹¹. Kemal Atatürk, *Nutuk, Cilt I, İstanbul, 1986 s. 418-419.*

¹² Prof. Dr. Yücel ÖZKAYA, *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi, Ankara, 1981, s.68.*

¹³. Yumus Nadi, *Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 1998, s. 25.*

¹⁴. A.F. Türkgeldi, a.g.e., s. 259.

¹⁵ Dr. Cemil ÖZGÜL, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, Ankara, 1989, s.127.*

Nur Bey son sözleri söylemiştir. "Hiç bir sebep yokken İstanbul işgal altına girmiştir. Mebuslardan bir kısmı işgal kuvvetleri tarafından zorla tevkif edilmişlerdir. Bu hal Anayasa ve insan haklarına tamamen aykırıdır. Kayıtsız şartsız fikir ve vicdan hürriyetine sahip olmayan bir Mebusan Meclisi'nin serbestçe karar alması mümkün olmayacağından "milletvekillerinin masumiyetine karşı ika edilen bu tecavüzü protesto ediyoruz. Bu protestonun bütün dünya teşri meclislerine ve bilcümle parlamentoların annesi olan Britanya Parlamentosu'na ve bu tertip tarihi Vak'alara defalarca sahne olmuş olan Fransız ve İtalyan Parlamentoslarına duyurulmasını dileriz. Bugün deruhte ettiğimiz milli vazifeyi ifaya ancak bu derece kaniyiz" ¹⁶.

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin ara vermesi, daha sonra Ayan Mebusan'ının bu şekilde bir kapanışı, ardından onların bu kararını takiben Padişah'ın Meclis-i Mebusan'ı kapattığını belirten 11 Nisan 1920 tarihli irade-i seniyesi izledi. Böylece Osmanlı parlamenter sistemi ile birlikte Osmanlı meşrutiyeti de eylemli olarak sona ermiş oldu.

Aslında bu beklenmeyen bir olay değildi. Mustafa Kemal bunun böyle olacağını, meclisin İstanbul'un dışında bir yerde toplanması gerektiğini uzun uzun anlatmış, fakat arkadaşlarına benimsettirememişti. Meclis toplandıktan bir süre sonra meclisin kapatılması sorunu basında da tartışılmaya başlanmıştı.

6 Mart 1920 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde "Meclis-i Meb'usan kapatılabilir mi?" diyordu. Bu yazıda son zamanlarda İstanbul basınında sık sık yer alan bu habere karşı en bilinçli eylemin susmak olacağı belirtilmekteydi. Çünkü her ne kadar meclisin feshi Padişah'ın yasal hakkı ise de böyle bir eylemin Rumeli ve Anadolu'yu derinden üzeceği kanısı taşınmakta ve bunların bir tertip olabileceği söylenmekte idi. ¹⁷

Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı

Misak-ı Milli'nin kabulünden sonra, yukarıda da belirttiğimiz gibi Müttefik Devletler Anadolu'da başlayan milli hareketi önlemek ve hazırlanmakta olan barış şartlarını kolaylıkla kabul ettirebilmek için İstanbul'a donanmalarını göndererek 16 Mart 1920'de bu şehri resmen işgal ettiler. Milliyetçi tanınan kimseleri tevkif edip Malta'ya sürgüne gönderdiler ve Meclis-i Mebusan'ı kapattırdılar ¹⁸.

İstanbul'un işgali milli mücadele döneminin en önemli olaylarından biridir. İşgal Türk milletinin İtilaf kuvvetlerinin merhametine sığınarak değil ancak Anadolu'da yapacağı bir mücadele ile varlığını sürdürebileceğini açıkça ortaya koymuştur. Kuvay-ı Milliye ve liderlerine güven artmıştır. İşgal kuvvetlerine karşı mücadele hızlanmıştır. ¹⁹

Aynı gün Mustafa Kemal Paşa Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsiliyesi adına Müttefik Devletlerin bu tutumunu protesto etmişti.

Osmanlı Devleti olağanüstü bir dönem yaşamaktadır. Olağanüstü dönemler, olağan dönemlerin kurumları ile gidermek olası değildir. Bu nedenle koşulların gerektirdiği kurumları oluşturmak gerekir ²⁰. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de yeni bir

¹⁶ T. Z. Tunaya, a.g.e., s. 15-16.

¹⁷ Mehmet GÖNLÜBOL, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara, 1990, s. 9.

¹⁸ Mehmet GÖNLÜBOL, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, s. 9.

¹⁹ Cemil ÖZGÜL, *Heyet-i Temsilîye'nin Ankara'daki Çalışmaları*, Ankara, 1989, s.142.

²⁰ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Ankara, s. 43.

meclisin toplanması gerektiği ve bunun yapısının nasıl olacağını vilayetlere ve müstakil livalara ve kolordu kumandanlarına gönderdiği yazısında şöyle belirtiyordu: "Devletin merkezi İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmiştir. Meclis-i Mebusan dağılmıştır. Şu halde milletin masumiyetini, istiklalini ve devletin tahlisini temin edecek fevkaladeyi haiz bir meclisin Ankara'da kurulması ve dağılan meclisin üyelerinin Ankara'ya gelmesi zaruri görülmüştür. Denilerek devamla;

1. Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis açılacaktır.
2. Bu meclise aza olarak seçilecek zevat, mebusan hakkındaki kanunlara tabidir.
3. Seçimlerde Livalar esas alınacaktır.
4. Her Liva'dan beş aza seçilecektir.
5. Her Liva kazalarından belirlenen münahibi ve merkezi Liva münahibi sanilerinden ve Liva idare ve belediye meclisleri ile Liva Müdafaa-i Hukuk Heyeti idarelerinin ve vilayetlerde merkezi vilayet heyeti merkezîyetlerinden ve vilayet idare meclisiyle merkezi vilayet belediye meclisinden ve merkezi vilayet ile merkez kazası ve merkeze merbut kaza münahibi sanilerinden mürekkep bir meclis tarafından aynı günde ve aynı celsede icra edilecektir.
6. Bu meclis azalığına, her parti, zümre ve cemiyet tarafından aday gösterilmesi caiz olduğu gibi, her ferdin de istediği mahalden katılma hakkı vardır.
7. Seçimler, her yerin en büyük mülkiye memuru riyaset edecek ve seçimlerin güvenliğinden sorumlu olacaktır.
8. Seçimlerde, reyî, sayımı ve tasnifi meclis huzurunda iki zat tarafından yapılacaktır.
9. Seçimler neticesinde, bilumum azanın imza veya zat mühürlerini muhtevi üç nüsha mazbata tanzim olunacak. Bir nüshası mahallinde alıkonularak diğer iki nüshasının biri seçilen zata verilecek diğeri meclise gönderilecektir.
10. Azaların alacakları tahsisat, bilahare mecliste belirlenecektir. Ancak azimet harcırahları seçim meclislerinin belirlemesiyle mahalli hükümetler tarafından temin olunacaktır.
11. Seçimler, nihayet on beş gün zarfında ekseriyetle Ankara'da içtimai temin edebilmek üzere itmam olunarak azalar tahrik ve netice azanın ismiyle birlikte derhal işar edilecektir.
12. Telgrafın saati vusulü bildirilecektir"²¹.

Bu talimat gerçek bir demokrasi anlayışı içinde ilk meclis üyelerinin seçim biçimini gösteren değerli bir belgedir. Bu seçimler dışında ayrıca İstanbul Mebusan Meclisi üyelerinden katılanlarda meclisin üyesi olacaklardı.

Artık milletin iradesini temsil edecek ve yürütecek, milletin kudretini toplayacak ve işletecek, milletin mukadderatını düşünecek ve tayin edecek milli bir teşkilata ve otoriteye ihtiyaç vardı.²²

²¹ Kemal ATATÜRK, *Nutuk, Cilt I, İstanbul, 1996, s. 422-423.*

²² Prof. Dr. Yılmaz ALTUĞ, *Türk İnkılap Tarihi, İstanbul, 1985, s. 78-79.*

Hazırlıkların ikmalini müteakip, 22 Nisan Perşembe günü meclisin açılması kararlaştırılmıştır. Fakat milli harekâtı önlemek için her çareye, her yola başvurmak niyet ve azminde olanlar, her halden, her adımdan faydalanmayı ihmal etmiyorlardı. Harekâtı idare edenlerin bu durumu göz önünde bulundurup baltalayıcı teşebbüslere imkân ve fırsat vermemeleri gerekirdi.

Milli harekâtın bütün bu engellemelere rağmen tasvip görmesi, kabul edilmesi ve ilerlemesinde rolü bu hassasiyet ortaya koyacaktı. Yani sosyal bünyenin kuruluş harekâtına inandırılabilmesi için inançlarında okşanması gerekiyordu. Çünkü Kurtuluş Harekâtı'na karşı olanlar inançları sömürüyorlar, onu kullanıyorlardı.

Ankara'daki milli hareket taraftarları, fetvalar ve beyannamelerle asi ilan ediliyorlardı. Oysa Ankara'dakilerin gayesi, milleti; vatani ile milli bütünlüğü ile, dini ile, her mefhumu ile kurtarmak, hiçbir inancı çığnetmemektir²³.

Meclisin Ankara'da toplanacağını bildirilmesinden sonra mebuslar çeşitli yollardan Ankara'ya gelmeye başladılar. Ankara'ya gelmekte olan ya da gelmek isteyen mebuslarla temasa geçildi. Mebusan Meclisi Reisi Celalettin Arif Bey ile özellikle Mustafa Kemal Paşa görüştü. Çünkü O'nun eski meclis başkanı olarak Ankara'da bulunması önemli idi.²⁴

Anadolu'nun her tarafında seçimler yapıldı. Vilayetlerden Meb'uslar Ankara'ya gelmeye başladılar. İstanbul Meclisi Mebusanı'na da seçilmiş Meb'uslar'ın bir kısmı Ankara'ya geldiler. 10 Nisan 1920 tarihinde birçok Mebus Ankara'da toplanmıştı. Atatürk, meclisin açılması için ihzari bir toplantı yaptı. Bu toplantıya Heyet-i Temsiliye Azaları, Kumandanlar, Mebusların bir kısmı ve şehrin ileri gelenleri iştirak ettiler. Hükümet Konağı'nın vali odasında görüşmeler başladı. Atatürk bu toplantıda 16 Mart hadisesini izah etti. Bu hadisenin lehimize geliştiğini ve Misak-ı Milli hudutlarını anlattı. Bundan sonra meclisin açılmasına karar verildi.

Meclisin adı üzerinde duruldu, kimisi "Kurultay", kimisi "Meclis-i Kebir", kimisi "Kurucu Meclis" dedi. Fakat hiçbiri kabul görmedi, sonunda Büyük Millet Meclisi olarak adlandırıldı²⁵.

Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisi'nin açılışını 21 Nisan 1920'de "Bilumum vilayete, müstakil livalara, Müdafaa-ı Hukuk Heyet-i Merkeziyeler'ine, Belediye Riyasetlerine diyerek bir telgraf çekmiş, bu açılışı şu şekilde duyurmuştur.

1. Nisan'ın 23'ünde Cuma günü Cuma Namazı'ndan sonra Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.
2. Vatanın istiklali, hilafet ve saltanatın korunması gibi mühim bir görevi yerine getirecek olan bu meclisin açılışı sırasında Cuma Namazı'ndan sonra Hacı Bayram Camii'nde Kur'an okunacaktır. Kurbanlar kesilecektir. Kolordu bu arada güvenliği sağlayacaktır.
3. Yapılan işin kutsiyetinden dolayı bugünden hatim okunacak, orada başlanacaktır.

²³ Sacit KARAIBRAHİMOĞLU, *Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara, 1968, s. 39-40.*

²⁴ Prof. Dr. Dursun Ali AKYILDIZ, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı, Milli Mücadele Tarihi Makaleler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002. s.298.*

²⁵ E.B. ŞAPOLYO, a.g.e., s. 18.

4. Yine bütün yurttta hatim okunacak ve Mevlid-i Şerifler okunacaktır.
5. Bu tebliğin en ücra köye en küçük birliğe kadar her yere ulaştırılacaktır. Ayrıca büyük levhalarla uygun yerlerde duyurulacaktır.
6. Cenab-ı Hak'tan muvaffak olmayı dileriz." ²⁶.

23 Nisan 1920 Cuma günü bütün Ankaralı ve Ankara'da bulunanlar, meclis binası ile Hacı Bayram Camii arasını, günün erken saatlerinde doldurmuşlardı. Boş arsalar ve bina yanları dahi tamamen dolu idi. Camiinin içinde ise, hiç yer yoktu.

Bütün mebuslarda Cuma Namazı'nı kılmak için camiye gitmişlerdi. Cami'de bir hoca, Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve Milli Kurtuluş Hareketi hakkında bir konuşma yapmış ve kıpırdamağa dahi yer bulunmayan cami, hiçkırıklarla inlemişti. Namazdan sonra Kur'an-ı Kerim okundu. Müteakiben Hacı Bayram Veli'nin üzerinde ayetler yazılı koyu renkli sancağı çıkartıldı.

Diğer yandan bir rahlenin üzerine yeşil örtü serildi. Üzerine Kur'an-ı Kerim ile Sakal-ı Şerif konuldu. Rahleyi, Sinop Meb'usu Hoca Abdullah Efendi başına aldı. Bununla birlikte ulama ve üzerinde türlü ayetler yazılı bulunan ruhani sancak önde, şeyhler, kalpaklı - fesli mebuslar ve ileri gelen idare adamları ile yüksek rütbeli askerler onların arkasında olduğu halde meclis binasına doğru yürünölmeye başlandı. Fakat kalabalığın arasında yol bulup yürümek imkânsızdı. Dolayısı ile bu kitleler halinde akma idi.

Mustafa Kemal Paşa kalabalığı Karaoğlan çarşısında karşılamıştı. Meclisin önünde kurbanlar kesildi ve Hacı Bayram Cami'inde okunan Kur'an-ı Kerim duası, Bursa Mebusu Fehmi Hoca tarafından yüksek sesle okundu. Sonra meclis binasına girildi.²⁷ Birinci Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu binayı 1916 senesinde Ankara'ya gelmiş olan Enver Paşa yaptırmıştır. Mimar Salim Bey, bu binayı Türk mimarisi üslubunda yaptı. Pencere kemerleri tamamen Türk kemerleri olup, geniş saçakta Türk tarzındadır. Bu binanın inşasına nezaret eden de Mimar Hasif Bey olmuştur. Bu zat o zaman kolordunun askeri mimari idi. Bu zat Milli Mücadele'de şehit düştü.

Binanın bulunduğu yer mezarlıktı. Bu mezarlıkta bir derviş kulübesi olup, Ankara istasyonunun yapıldığı sıralarda, trene giden yolcular bu mezarlıktan geçerler, bu derviş de bunlardan birer kuruş ayakbasta parası alırdı. Bina yine Ankara taşları ile kagir olarak inşa edildi. Ahşap kısımları ikmal edilirken, mütareke olunca bina tamamlanamadı, damı yapılmış fakat kiremitleri tam olarak yerleştirilmemiştir ²⁸.

Ulus meydanına bakan bu bina, uzunca bir koridor etrafında bir toplantı salonu ile odaları ihtiva eder. Burası meclis haline getirilirken, giriş kapısının tam karşısındaki oda, mescit halinde döşenmiş, onun yanındaki küçük oda Meclis Reisliği makamı için ayrılmıştı. Bunların karşısında idare heyeti ve komisyonlarla Riyaset Divanı odaları vardı. Fransız ve İngilizlerden boşaltılan binanın tamirine hemen başlandı. Ulucanlar da yapılmakta olan ilkokulun kiremitleri ayrıca Ankaralıların getirdikleri kiremitlerle binanın damındaki açık kısımlar kapatıldı. Mebuslar'ın oturacakları sıralar muallim mektebinin tatbikat sınıflarından alındı. Binanın elektrik tertibatı olmadığından iki gaz lambası tavana asıldı. Salona iki tane büyük odun sobası kuruldu. Kur'an-ı Kerim'den

²⁶ Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, İstanbul, 1996, s. 431-432.

²⁷ S. KARAIBRAHİMOĞLU, a.g.e., s. 42

²⁸ Enver B. ŞAPOLYO, *Mustafa Kemal ve Birinci B.M.M. Tarihçesi*, Ankara, 1969, s. 6.

Şura Süresi bir levhaya yazılarak asıldı. ²⁹ Hacı Bayram Veli'nin sancağı kürsüye örtüldü. Üzerine Kur'an-ı Kerim ve Sakal-ı Şerif yerleştirildi. Hatimlerin duası meclisin içinde okundu. O muazzam ruhani hava Milli davanın azameti ile bütün kalpleri fethedip doldurdu. Eller Allah'a kalkarak âmin denildi.

Binaya girişte Mustafa Kemal Paşa binanın girişindeki kırmızı kurdeleyi makasla keserek içeri girdi.

Milli kurtuluş azmi her türlü zorluğa rağmen, cesaretle, vatan ve millet aşkı ile dahili ve harici düşmanların kuvvetlerine, varlıklarına, çalışmalarına galebe çalmış ve yeni Türkiye Devleti'nin yönetici teşekkülü olan Büyük Millet meclisi, milletten aldığı tam yetki ile Ankara'da toplanmıştır ³⁰.

Meclisin açılması bütün bir cihanı husumete karşı zafer inancının ilanı idi. Bu mühim hadise bütün memlekette büyük bir sevinçle karşılandı. Türk milleti, Bu hadisenin tarihinde ve mukadderatındaki kıymet ve ehemmiyetini hassa bir şuurla idrak ediyordu. ³¹

Bu tarih, Türkiye milli kurtuluş hareketinin, kendi devletini kurduğu tarihtir. Bu tarihte milli mücadele, artık bir halk hareketi olmaktan çıkmış bir hak devletinin mihranı etrafında gelişmeye başlamıştır. Bu mihran Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'dir ve yarınki müstakil Türkiye Cumhuriyeti, bu halk devletinin tekâmülü olarak, tabi temeline oturacaktır. ³²

24 Nisan 1920'de toplanan meclis, Mustafa Kemal Paşa'yı 110 rey ile Reis-i evvel, Celalettin Arif Bey'i 109 rey ile Reis-i sani seçmiştir.

Bunun üzerine yeni kurulan Büyük Millet Meclisi'nin başkanı sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa alkışlar arasında konuşmasını yapmıştır ³³:

Büyük Millet Meclisi açılışını yapıp, başkanını seçtikten sonra 24 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin memleketine beyannamesi başlığıyla bir beyanname yayınlamıştır. Bunda: "Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilayetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Anteb'in, Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silahına sarılan milletdaş ve dindaşlarımızı yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman taziyekinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mani olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenabı Hak ve Resulüekremi namına yemin ederiz ki, Padişaha ve Halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksat vatani müdafaa eden kuvvetleri aldatılan Müslümanların elleri ile mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafasız bırakarak elde etmektir. Hind'in, Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için

²⁹ S. KARAİBRAHİMOĞLU, a.g.e., s.39

³⁰ S. KARAİBRAHİMOĞLU, a.g.e., s. 42-43.

³¹ Kazım ÖZALP, *Milli Mücadele I*, Ankara, 1988, s.121.

³² Şevket Süreyya AYDEMİR, *Tek Adam Mustafa Kemal*, İstanbul, 1966, s.227.

³³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Cilt 1, s. 39.

İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın, İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını elhasıl vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri din ve milletlerinin şerefleri için kan döken kardeşlerimizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Taki, din son yurdunu kaybetmesin. Taki, milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmeyeceğini resmen ilan etti. O'nun candan özlediği aramızda nifak ve şikaktır.

Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve tevfiki Halife ve Padişahımızı, millet ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın³⁴.

Büyük Millet Meclisi 24 Nisan 1920'de ikinci toplantısını yaptı. Bu toplantılar açık ve gizli olmak üzere iki aşamalı yapıldı. Mustafa Kemal yine söz alarak meclisin savunması gereken ilkeleri açıkladı ve daha sonra Kırşehir Milletvekili Müfit Hoca'nın önerisi ile bu ilkeler meclis tarafından da onaylandı. Buna göre;

1. Memleketi batmaktan kurtarmak için, bütün ulusal güçleri birleştirmek gereklidir.
2. Bunun için meşru bir hükümet kurulmalıdır.
3. Milletvekillerinin milletçe seçilme biçimi, ulusun meşru bir heyet kurulmasını istemesinin en kesin delilidir.
4. Yeni kurulacak hükümet bugünkü bunalımlı durumun gereklerine uygun olmalıdır.
5. Büyük Millet Meclisi, milli iradenin biricik belirlenme yeridir. Meclis Milleti temsil eder, Bunun için meclisin üstünde hiçbir güç yoktur.
6. Bu durumda yasaları yapmak ve yasaları uygulamakta Büyük Millet Meclisi'nin görevidir.
7. Büyük Millet Meclisi olağanüstü yetkilerle toplanmıştır. Bundan dolayı hem yasama, hem de yürütme organıdır.
8. Ancak milletvekilleri yürütmenin ayrıntısı ile uğraşmayacak seçecekleri bir kurul bu işi yapacaktır.
9. Büyük Millet Meclisi Başkanı yürütmenin de başkanıdır.
10. Yürütme Kurulu ve başkanı Büyük Millet Meclisine karşı sorumludur.³⁵

Meclis'in Genel Yapısı

Türk Milletli Parlamenter sistemle ilk kez 1876 Anayasa'sı ile tanıştı. 1877'de bu fiilen uygulanmaya başlandı. O dönemde Osmanlı Parlamentosu Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan'dan oluşuyordu. Meclis-i Mebusan'ı halk, Meclis-i Ayan'ı Padişah seçiyordu. Meclis-i Mebusan altı dönem toplanabildi. Meclis toplandıktan sonra hep şu tartışmalar yaşandı: Acaba meclis mi daha üstündür, yoksa Padişah mı? İrade-i

³⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt. 1 s.60.

³⁵ Prof. Dr. Toktamış ATEŞ, Türk Devrim Tarihi, İstanbul, 1980, s.173.

milliye mi, irade-i seniyye mi? Uygulamalara bakıldığı zaman görülür ki Padişah daha üstündür. Padişah'ın bu üstün vasfı meclislerin kapatılmasına neden olmuştur.³⁶

Ankara'da meclisin açılışından önceki günlerde, bu meclisin niteliği konusundaki tartışmalarda da Mustafa Kemal'in bu konulardaki duyarlılığını gözlemek mümkündür.³⁷

Atatürk Amerika ve Avrupa'daki sistemleri inceledikten sonra Tevhidi kuva sistemini kabul etti. Büyük Millet Meclisi'nin bütün kuvvetleri nefsinde toplaması idi. "Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir" esası kabul edildiğinden Milli Hâkimiyet'in tam olarak yalnız Tevhidi Kuva esasında toplandığına inandı. Velayeti amme bu suretle Büyük millet Meclisi'nde toplandı.

Tevhidi Kuva sisteminde halk tarafından mebuslar seçildikten sonra mecliste toplanan mebuslar aralarından birisini Cumhurbaşkanı seçerler. Cumhurbaşkanı da yine mebuslar arasından Başvekili seçer. Başvekil yine mebuslar arasından kabine azalarını seçmektedir.

Bu suretle icra kuvveti tamamen mebuslardan seçilmektedir. İcra ve teşri kuvvetler bu şekilde birleştirilmek suretiyle Tevhidi Kuva kurulmaktadır. Tevhidi Kuva'da hükümet kanun layihalarını hazırlayabilir. Buna mukabil de mebuslar vekilleri istizaha çekerek düşürebilir. Güvenoyu verilebilirdi. Meclisi ne Başvekil ve ne de Cumhurbaşkanı dağıtamıyor, ancak meclisin feshine ancak meclis karar verebiliyordu. Bu şekilde bir muvazene kurulabiliyordu.

O dönemin fikir adamlarından Ziya Gökalp, Celal Nuri, Profesör Veli, Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura ve Mustafa Rahmi'nin bulunduğu bir kurul kuruldu.

Bu kurul iki dereceli seçim ve şef sistemine dayanan bir rejimi benimsedi. Ne bir dereceli seçim sistemini ne de nispi temsil usulünü kabul etmedi.³⁸

Meclis, Dünya Anayasa tarihinde pek benzeri olmayan iki seçimle (7 Ekim 1919 ve 19 Mart 1920) kurulmuştur. Yani Mebusan Meclisi seçimleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın yaptırdığı seçimlerle ortaya çıkmıştı.

Mebuslar çeşitli mesleklere siyasi partilere mensup olmakla beraber Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin temsilcileridir. Meclisin adı Büyük Millet Meclisi'dir. Adındaki büyük vasfı meclisin üstünde bir Padişah otoritesinin olmadığını gösterir. Meclis, Osmanlı Anayasası'na göre, Padişah tarafından değil, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal tarafından İstanbul'da değil Ankara'da toplanmak üzere çağrılmıştır. Ayan meclisi yoktur.³⁹

Büyük Millet Meclisi'nin niteliği üzerine başlıca üç görüş vardır. Birincisi, bu meclis ancak savaş süresince kurulmuş geçici bir meclis olabilir. İkincisi, Meşrutiyet parlamentosunun sürgünlükte bir devamı ya da geçici olarak onun yerini alan bir meclis

³⁶ Prof. Dr. Dursun Ali AKYILDIZ, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı, Milli Mücadele Tarihi Makaleler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.289*

³⁷ Prof. Dr. Toktamış ATEŞ, *Türk Devrim Tarihi, İstanbul, 1980, s.170.*

³⁸ E. B. ŞAPOLYO, a.g.e., s. 45-46.

³⁹ Tefvik BİYİKLİOĞLU, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara, 1961, s. 649.*

olabileceği. Üçüncüsü, egemenliğin artık ulusa geçtiği, meşru devletin meclisi olacağı görüşüdür.⁴⁰

Milletvekilleri ve Nitelikleri

Büyük Millet Meclisinin kendine özgü bir havası vardı. Ortak bir amaç ya da ortak bir düşmana karşı birleşen pek çok kişi vardır. Çetin koşullar bireyleri sertleştirmiş hatta tartıştırmıştır. Milletvekilleri Ankara öğretmen okulu yatakhaneinde kalmaktadırlar. Millet vekillerinden Cevdet İzrap Bey'in öncülüğünde bir tabldot oluşturulmuş ve yetmiş kuruluş karşılığında üç kap yemek verilmeye başlanmıştır. Milletvekillerinin aylığı ise; önceleri seksen lira iken, sonraları yüz lira olmuştur.⁴¹

Birinci Dönem Büyük Millet Meclisi'nde mebus adedi, T.B.M.M. kitaplığındaki albümde, seçilip meclise iştirak etmeyen veya iştirak için gelirken yolda kazaya kurban olanların tenzili halinde 390 olarak ortaya çıkmaktadır.

390 mebusun 312'si yeni seçilmiş olanlar, 78'i de İstanbul Meclis-i Mebusan'ından kaçıp Ankara'ya gelenlerdir. Ölen veya istifa edenleri hariç sayarsak, Ankara'da toplanan mebus adedi 381'i buluyordu. Bu miktardan 115 tanesi muhtelif memuriyetten, 61 tanesi başı sarıklı Hoca, 51 tanesi zabıt, 46 tanesi çiftçi, 37 tanesi tüccar, 29 tanesi avukat, 15 tanesi Şeyh, 6 tanesi gazeteci, 5 tanesi ağa, 5 tanesi aşiret reisi, 2 tanesi mühendis idi.⁴²

Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Nisan 1920'de meclis de yaptığı konuşmada belirttiği gibi "Salahiyeti fevkaladeye haiz olarak yeniden intihabı edilen Mebusan-ı kiram ile duşar-ı taarruz olan Makam-ı Saltanattan tahlis-i nefis ile buraya gelen mebusanı kiramdan oluşuyordu".

Salahiyeti fevkaladeye haiz milletvekilleri, Mustafa Kemal'in 19 Mart 1920'de yayınladığı seçim bildirgesi çerçevesinde, ikinci seçmenler, liva idare ve belediye meclisleriyle, liva Müdafaa-ı Hukuk derneklerinin ortak katılımı ile seçilen milletvekilleri idi.

Büyük Millet Meclisi, o güne kadar Osmanlı parlamentolarının hiçbirisinin dayanmadığı geniş halk tabanına dayanan bir nitelik gösteriyordu.

Ülkede karışıklıklar yaratarak Ankara'da toplanan Büyük Millet Meclisi'nin gücünü kırmak isteyen İngilizler, bu konuda bazı milletvekillere yararlanmayı istemiştir. "Meclis-i Mebusan'da" bazı üyelerin Ferit Paşa Hükümeti'ne "temayül" ettiğini İstanbul'dan Ankara'ya gelen milletvekillerinden de belirtenler olmuştur. Sayıları 15-20 civarında olan bu grup içinde özellikle 5-6'sının gayet şüpheli kişiler olduğu da vurgulanmıştır.

Meclisin açılmasından itibaren milletvekillerinin "maneviyatı" gittikçe yükselirken kırılmaz bir zincir ve azim oluştururken böyle milli duygudan yoksun, kişisel çıkarlarının milli çıkarlarından önde tutan ajan nitelikli milletvekilleri yüzünden meclis deki birliğin bozulmasından korkan kimi milletvekilleri, bu korkuyu giderebilmek için de bazı yollara başvurmuşlardır.

⁴⁰ Niyazi BERKES, *Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, 1981, s.477*

⁴¹ Prof. Dr. Toktamış ATEŞ, *Türk Devrim Tarihi, İstanbul, 1980, s.177.*

⁴² S. KARAIBRAHİMOĞLU, a.g.e., s. 47.

Toplumsal kesitleri, konuştıkları şiveleri, giydikleri giysileri yönüyle o günün Türkiye'sini aynen yansıtan milletvekillerinin tümünün de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini yaşamış ve bu dönemi düşünce akınları, siyasal mücadeleleri içinde yoğrulmuş kişiler oldukları görülmektedir. İçlerinde birbirlerine düşman olan İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin aktif üyeleri olduğu gibi, 1918 sonlarında kurulan çeşitli siyasal partilere bağlı milletvekilleri de vardır⁴³.

Büyük Millet Meclisi, milli egemenliğin emanetçisi Türk halkının tek temsilcisi olduğu inancıyla hareket ediyordu.⁴⁴

Meclis veya diğer bir deyimle parlamento bu toplumda iktidar ilişkilerinin odak noktasını oluşturur. Bu kurumun yapısal analizi aynı zamanda ülkedeki siyasal gücü elinde tutan veya ele geçirmeye çalışan toplumsal güçlerin analizini yapmak demektir. Çünkü bu kuruma giren kişilerin arkasında belirli toplumsal güç vardır ve onların sözcülüğünü yapmak zorundadırlar.

Parlamente sistemin kendi mantığı ve kendi kuralları içinde normal bir biçimde işlediği dönemlerde, parlamentodaki siyasal mücadelenin daha çok siyasal iktidarı grupsal olarak ele geçirme mücadelesi olduğu görülür. Fakat olağanüstü dönemlerde ise parlamentodaki siyasal mücadelenin daha farklı bir düzeyde geliştiği ve milletvekillerinin ülkenin geleceği ve yazgısı bakımından oldukça ağır bir sorumluluk altına girdikleri izlenir.

Toplumsal grupların sözcüleri ister istemez grupsal düşüncelerinden çıkarlarından özveride bulunarak belirli ittifak çizgisinde birleşip, ülkeyi ve milleti içinde bulunduğu darboğazdan kurtarıp esenliğe çıkarmak zorundadır.

Büyük millet Meclisi'nin milletvekillerinin birkaç işle uğraştıkları için kesin çizgilerle bir meslek belirlemek oldukça zordur.

Meclisteki Gruplaşmalar

Büyük Millet Meclisi geniş bir Sivas Kongresi mahiyetini, yani kanuni bir Müdafaa-ı Hukuk organı özelliklerini daima muhafaza etmiştir. Aynı şekilde icra vekilleri heyeti de Heyet-ı Temsiliye'nin fiililikten kurtulmuş şeklidir. Meclis, meşrutiyet (ve mütareke) devresinin çeşitli siyasi parti ve cemiyetlerin mensuplarını görüldüğü gibi bir araya toplamıştı. Fakat meclise Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti hâkimdir⁴⁵.

Hepsi vatansever, hepsi fedakâr olan ve tarihi bir görev yüklendiklerinin bilincinde olan Birinci Meclis üyeleri, şüphe yok, öteden beri memlekette yer etmiş fikir akımlarının etkisindeydiler. Zaman zaman egemenlik ve üstünlük kazanmış olan bu fikir akımları, İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük odaklarından geliyordu. Ayrıca hilafet ve saltanat makamlarının dokunulmazlığını zorunlu gören gruplar yanında, kayıtsız şartsız ulusal egemenlik tezine bağlı o zaman sayıca küçük de olsa bir grup bulunmaktaydı. Son yüzyılda İslamiyet, politik yorumlara tabi tutulmuş idi. Bunların

⁴³ İ. EZHERLİ, *a.g.e.*, s. 59, 61.

⁴⁴ Prof. Dr. Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1967, s.37

⁴⁵ Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri*, İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi Mec., Cilt XXIII, S. 3-4, s. 11.

kaynağı Kur'an'da bulunan bir Ayet'in farklı yorumlanmasına dayanıyordu. Bu Ayet şöyle idi: "Kuru yaş hiç bir şey yoktur ki bu kitapta yer almamış olsun".

Osmanlıcılık, özellikle Ziya Gökalp'tan sonra, yerini Türkçülüğe bırakmıştı. Fakat bunun farkları vardı. Bütün Türkleri bir bayrak altında toplama idealini güdenlerin yanı sıra, Türk Dünyası'nın manevi olarak ve ortak kültür mihverinde toplayıp birleştirmek isteyenler de vardı. Diğer yandan Antiemperyalizm ve Antikapitalizm yanlıları az da olsa vardı. Fakat bunlar Rusya'dan farklı idi. Sadece amaç Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmektir.

Birinci Meclis'teki fikir tartışmalarının bir odağı da, batı dünya görüşü noktasındaki ayrılıklardı. Meclisin önemli bir kısmına göre batıya yöneliş bizi biz olmaktan çıkaracaktı. Onlara göre batı dünya görüşü insanlığın değil, bir iki batı memleketinin malıydı. Atatürk ve O'na paralel düşünenler için bağımsızlığımızı kazansak bile çağdaşlaşmadan, o zaferi korumak mümkün değildir. Oysa karşı grup bu terimden çekiniyordu ⁴⁶.

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde şu gruplar meydana geldi:

1. Tesanüt Grubu
2. İstiklâl Grubu
3. Müdafaa-ı Hukuk Grubu
4. Halk Zümresi
5. Islahat Grubu

Bu beş gruba dâhil olan mebuslar birbirleri ile anlaşacaklarına, birbirlerine karşı muhalefete geçtiler. Meclisin içi kaynaşmağa başladı.

Büyük Millet Meclisi'nde siyasi parti mensupları yoktu. Çünkü henüz siyasi parti kurulmamıştı. Meclise Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti azaları hâkimdi. Meşrutiyet devrinde kurulmuş olan (İttihat ve Terakki Fırkası) ile (Hürriyet ve İtilaf Fırkası) kapanmıştı. Bunların siyasi faaliyetleri yoktu. İttihatçıların mühim bir kısmı Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'ne girmişlerdi. İttihat ve Terakki Partisi I. Dünya Savaşı'nı kaybedince (Teceddüt Fırkası) adını aldı. Ankara'ya gelen bir kısım İttihatçılar da Ulus'ta bulunan Taşhan'ın bir odasında (Tesanüt) diye bir grup teşkil etmişler, Kuvay-ı Milliye'cilere yardım etmekte idi. Bunlar Ankara'daki İttihatçıları himaye ediyorlar, (Beylik ahır) adını verdikleri bir yurttan yatırıyorlar, besliyorlardı. Enver Paşa ile de temasları yoktu.

Büyük Millet Meclisi açıldığı sıralarda, meclisin dışında siyasi bir cemiyet ile iki de siyasi fırka kuruldu. Kurulan cemiyetin adı (Yeşil Ordu) Cemiyeti, fırkalar da (Türkiye Kominist Fırkası) ile (Halk İştirakyen) idi ⁴⁷.

Mustafa Kemal'in bu fikir ayrılıklarına sert bir tepki gösterdiği söylenemez. Ama O, tarihin sesini alan adamdır ve kendisini tarihi bir görevde sorumluluk altında hissediyordu. Bu sebeple İnkılâp atılımları zorunlu idi. Bunlar radikal olmalıydı ve kabil olduğu kadar kısa bir zamana sıkıştırılmalıydı. Fikir ayrılıkları bu mükellefiyetin karşısına çıktığı zaman Mustafa Kemal'in müsehaması da sona eriyordu. Bu yüzden

⁴⁶. Sadi IRMAK, *Atatürk ve Meclis, Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Cilt 3, Mart 1987, S 8, s. 270-271.*

⁴⁷. E. B. ŞAPOLYO, *a.g.e., s. 57-58.*

Milli Mücadele'ye beraber başladığı, çok sevip takdir ettiği bir kısım arkadaşlarından ayrılmayı kader ve tarih zorunlu hale getirmişti⁴⁸.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla Milli Mücadele bir ivme bir canlılık kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Amasya Genelgesi, Erzurum kongresi ve Sivas Kongresi ile Milli İstiklal Hareketi koordine kazanmış ve birlikteliği vücuda getirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa Sivas kongresi sonucu İstanbul Hükümeti temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde Mebusan meclisi'nin İstanbul'da toplanmaması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Fakat Mebusan Meclisi İstanbul'da toplanmış daha açıldığı Ocak ayında gazetelerde kapatılmasına dair haberler çıkmaya başlamıştır.

Çünkü Mebusan Meclisi milletvekillerinin çoğunu Müdafaa-ı Hukuk kökenli kişiler oluşturuyordu. Diğer yandan meclis Misak-ı Milli'yi kabul etmekle dikkatleri üzerine çekmiştir. Özellikle İtilaf Devletleri ve onların İstanbul'daki işbirlikçileri meclisin dağılmasını istiyordu. Tüm bu olaylar Mustafa Kemal Paşa'yı haklı çıkarmıştı. Sonunda Mebusan Meclisi 16 Mart 1920 İstanbul'un işgalinden sonra dağıtılmıştır. Mustafa Kemal paşa bunun üzerine 19 Mart 1920'de seçimlerin yapılacağı ve meclisin Ankara'da açılacağını duyurmuştur.

Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de Hacı Bayram Veli Camii'nde kılınan Cuma Namazı sonrası okunan hatimler ve kesilen kurbanlarla muhteşem bir kalabalıkla açılmıştır.

Büyük Millet Meclisi kuruluş dönemi itibariyle çok zor bir dönemde olağanüstü şartlarda kurulmuştu. Bu yüzden Büyük Millet Meclisi'nin yapacağı işler ve alacağı sorumluluklar büyüktü. Mustafa Kemal Paşa bu bilinç ve şuurla Büyük Millet Meclisi'nin açılışını yapmış, çalışmalarını bu anlayışla sürdürmüştür.

Büyük Millet Meclisi her şey den önce kurucu meclis konumundadır.

İkinci olarak; bu meclis İstiklal Savaşı'nı yapmış ve kazanmış muzaffer bir meclistir.

Üçüncü olarak; Büyük Millet Meclisi halkın her kesiminden yaklaşık 390 milletvekilinin katılımı ile demokratik bir meclis görünümündedir.

Dördüncü olarak; Büyük Millet Meclisi, imparatorluktan Cumhuriyet'e "Ümmet Devletinden" "Milli Devlete" geçişi sağlamıştır.

Bütün bunları başaran Büyük Millet Meclisi ve onun her türlü övgüye değer kurucu Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa bugün dahi o günkü canlılıkla Türk Milleti'nin gönlündeki yerini korumaktadır ve ilerde de korumaya devam edecektir.

Bibliyografya

Zabıtlar

Meclis-ı Mebusan Zabıt Ceridesi

Türkiye Büyük millet Meclisi Zabıt Ceridesi

⁴⁸. S. IRMAK, *a.g.e.*, s. 272.

Gazeteler

Tasvir-ı Efkâr

Faydalanılan Eserler

1. AKYILDIZ, D. A., Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı, Milli Mücadele Tarihi Makaleler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
2. ALTUĞ, Y., Türk İnkılap tarihi, İstanbul, 1985.
3. ATATÜRK, K., Nutuk, İstanbul, 1996.
4. ATEŞ, T., Türk devrim Tarihi, İstanbul, 1980.
5. AYDEMİR, Ş. S., Tek Adam Mustafa Kemal, İstanbul, 1966, s.277.
6. BERKES, N., Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul, 1981.
7. BIYIKLIOĞLU, T., Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuki Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri, Ankara, 1961.
8. EZHERLİ, İ., Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara, 1986.
9. GOTTHARD, J., Kurtuluş Savaşı İle İlgili Belgeler (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1991.
10. GÖNLÜBOL, M., Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara, 1990.
11. IRMAK, S., "Atatürk ve Meclis", Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Cilt 3, S.8, Mart 1987.
12. İNÖNÜ, İ., "Devlet Kurucusu Atatürk", Belleten, Cilt XXXIII, Ocak 1969, S. 129.
13. KANSU, M.M., Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara, 1998.
14. KARABEKİR, K., İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1969.
15. KARAIBRAHİMOĞLU, S., Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara, 1968.
16. KARPAT, K., Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, 1967.
17. NADİ, Y., Birinci Büyük Millet Meclisi, İstanbul, 1998.
18. ORBAY, R., Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım, Cilt 1, İstanbul, 1993.
19. ÖZALP, K., Milli Mücadele I., Ankara, 1988.
20. ÖZGÜL, C., Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları, Ankara 1989.
21. ÖZKAYA, Y., Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi, Ankara.
22. ŞAPOLYO, E.B., Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi, Ankara, 1969.
23. TANSEL, S., Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, İstanbul, 1991.

24. TUNAYA, T.Z., “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri”, İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi Mec., Cilt XXIII, S. 3-4, İstanbul, 1958.
25. TUNAYA, T.Z., Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejimine Geçiş, İstanbul, 1956.
26. TÜRKELDİ, A.F., Görüp İşittiklerim, Ankara, 1949.
27. Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü, (23 Nisan 1920 - 20 Ekim 1991), Ankara, 1994.
28. TÜRKMEN, Z., Mütareke Dönemi Ordu ve Yeniden Yapılanma, İstanbul, 1995.